

ГЭР БҮЛИЙН ХҮЧИРХИЙЛЭЛ ХҮНИЙ ЭРХИЙН ЗӨРЧИЛ БОЛОХ НЬ

DOMESTIC VIOLENCE IS A VIOLATION OF HUMAN RIGHTS

У.Уранцэцэг

ДХИС-ийн магистрант, цагдаагийн ахлах дэслэгч

Urantsetseg U.

Graduate student of the University of Internal Affairs, senior police lieutenant

Хураангуй: Хүчирхийлэл гэх ойлголтод хүний эрхийн зөрчлийн асуудал, эрүүл мэндийн асуудал, хувь хүний ёс суртахууны асуудал зэрэг багтдаг. Хүчирхийлэл бол гэр бүлийн гишүүдийн хэн нэг нь эрх мэдлээ тогтоох зорилгоор янз бүрийн хэлбэрээр дарамтлах, эрхшээлдээ оруулахыг ойлгож болно. Үүнээс гадна хүчирхийлэл нь бие махбодын хүчийг ашиглаж гэмтээх, зүй бус харьцах, хохироох, устгаж сүйрүүлэхийг хэлдэг. Эндээс хүчирхийлэл нь бусдын эрх ашигт шууд халдсан, хор хөнөөл ихтэй зүйл болох нь ойлгогдож байх тул түүнийг судлахыг зорилоо.

Abstract: The concept of violence includes human rights violations, health problems, and personal moral problems. Violence is when one of the family members perceives harassment in various forms for the purpose of establishing authority. In addition, violence refers to the use of physical force to injure, ill-treat, harm, destroy and ruin. The aim of this study is to understand that violence is a direct attack on the interests of others and that it is harmful.

Түлхүүр үгс: Бэлгийн хүчирхийлэл, бие махбод, сэтгэл зүй, хохирол, хүний эрх, хүчирхийлэл, эдийн засаг.

Keywords: Sexual violence, physical, psychological, damage, human rights, violence, economic.

Дэлхий дахинд сая сая эмэгтэйчүүд, хүүхдүүд гэр бүлийн хүчирхийллийн улмаас тарчлан зовж байна. Гэр бүлийн хүчирхийлэл нь хүний эрхийн ноцтой зөрчил бөгөөд нас, хүйс, царай зүс, хөрөнгө чинээ, нийгэмд эзлэх байр суурь, боловсрол зэргээс төдийлөн үл хамаарч төрөл бүрийн хэлбэрээр үйлдэгддэг. Үр дагавар нь хүний өөртөө итгэх итгэл, амьдралын баяр баясгаланг үгүй хийж сэтгэл санаа, бие махбод, амь нас, аюулгүй байдалд ноцтой хор хохирол учруулж, хамгийн эмгэнэлт төгсгөлд ч хүргэж болдог. Энэ аюулт үзэгдэл “Гэр бүлийн хүчирхийлэл”, “Эр эмийн хоорондын маргаан”, “Гэр бүлийн дотоод асуудал” эсвэл “Амьдралд байдаг л асуудал” гэдэг хүрээнд яригдаж ойлгогдох нь түгээмэл хэвээр байсаар байна. Энд бас хүний эрх, эрх чөлөө зөрчигдсөөр л байна.

Хүчирхийлэл нь эмэгтэйчүүдийн амьд явах, ялгаварлан гадуурхалт, айдас, дарамт, хүчирхийлэл, эрүүдэн шүүлтээс ангид, эрх чөлөөтэй амьдрах эрхийг зөрчдөг. Дээр дурьдсан эрх, эрх чөлөө нь олон улсын хэм хэмжээгээр хамгаалагдсан ч⁶³ гэр бүлийн хүчирхийлэл нь дэлхий нийтэд тулгамдсан, түгээмэл асуудал болсоор л байна. Эмэгтэйчүүдийн 70 хувь нь амьдралынхаа явцад ямар нэг төрлийн хүчирхийлэлд өртөж байгааг НҮБ-ын судалгаагаар тогтоожээ⁶⁴

Монгол Улсын Үндсэн хуулийн Арван зургаадугаар зүйлийн 11 дэх хэсэгт “Гэр бүлийн харилцаанд эрэгтэй, эмэгтэй тэгш эрхтэй, гэр бүл, эх нялхас, хүүхдийн ашиг сонирхлыг төр хамгаална”, 14 дэх хэсэгт “Монгол Улсын хууль, олон улсын гэрээнд заасан эрх, эрх чөлөө нь зөрчигдсөн гэж үзвэл уг эрхээ хамгаалуулахаар шүүхэд гомдол гаргах, бусдын хууль бусаар учруулсан хохирлыг нөхөн төлүүлэх эрхтэй” гэж

⁶³ Хүний эрхийн түгээмэл тунхаглал, Иргэний болон Улс төрийн эрхийн тухай олон улсын Пакт, Эдийн засаг нийгэм соёлын эрхийн тухай олон улсын пакт, Эмэгтэйчүүдийг ялгаварлан гадуурхах бүх хэлбэрийг устгах тухай Конвенци, эрүүдэн шүүх болон бусад хэлбэрээр хэрцгий, хүнлэг бусаар буюу хүний нэр төрийг доромжлон харьцаж шийтгэхийн эсрэг конвенци.

⁶⁴ Нэгдсэн Үндэстний Байгууллага, “Эмэгтэйчүүдийн эсрэг хүчирхийлэл. мэдээллийн хуудас. 2011.

тус тус заасан. Энэхүү үндсэн эрхийг баталгаажуулж 2004 онд Гэр бүлийн хүчирхийлэлтэй тэмцэх тухай хууль баталсан бөгөөд тус хуулийг 2016 оны 12 дугаар сарын 22-ны өдөр шинэчлэн найруулж баталсан. Үүний дараа 2015 оны шинэ Эрүүгийн хууль болон Зөрчлийн тухай хуулиар гэр бүлийн хүчирхийллийг бие даасан гэмт хэрэг, зөрчил хэмээн тодорхойлж, зарим гэмт хэргийн хүндрүүлэх бүрэлдэхүүн болгон оруулсан.

“Гэр бүл” гэж иргэний эрх зүйн бүрэн чадамжтай буюу иргэн өөрийн үйлдлээр өөртөө эрх олж авах, үүрэг бий болгох чадвар бий болсон эрэгтэй, эмэгтэй хоёр, сайн дурын, чөлөөтэй тэгш эрхийн үндсэн дээр эд хөрөнгийн бус амины болон эд хөрөнгийн эрх, үүргээр холбогдсон хамтын амьдрал бүхий гэр бүлийн гишүүдийг ойлгоно. Гэр бүлийн гишүүн гэдэгт эхнэр, нөхөр, тэдэнтэй хамт амьдарч байгаа төрсөн дагавар, үрчлэн авсан хүүхэд болон төрөл, садангийн хүнийг хамааруулдаг. Гэр бүлийн гишүүд нь тэгш эрх эдлэхээс гадна бие биедээ үнэнч байх, халамжлах, хүндэтгэх зэрэг ёс суртахууны үүрэг хүлээхээс гадна тэжээн тэтгэх, бие биеэ аливаа хэлбэрээр хүчирхийлэхгүй байх зэрэг хуульд заасан үүрэг хүлээдэг. Хэрэв ямар нэгэн хүчирхийлэл үйлдвэл Эрүүгийн хууль болон Зөрчлийн тухай хуульд заасан хариуцлага хүлээдэг. Энэ нь төр иргэнийхээ үндсэн эрхийг хамгаалж, гэр бүлийн ашиг сонирхлыг хамгаалах үүргээ биелүүлж байгаа хэрэг юм. Гэтэл 2017 оны 07 дугаар сарын 01-ний өдрөөс дагаж мөрдөж эхэлсэн Эрүүгийн хууль болон Зөрчлийн тухай хуулинд гэр бүлийн хүчирхийлэл үйлдэх асуудлыг ялган зааглаж, зөв томъёолж чадаагүйгээс болж мердегч, прокурор, шүүх хуулийн агуулгыг янз бүрээр тайлбарлаж шийдвэр гаргахад хүргэсэн. өөрөөр хэлбэл гэр бүлийн хүчирхийлэл үйлдэх гэмт хэргийн зүйлчлэлд тодорхойгүй байдал үүсэн хуулийн хийдэлд орсон. Тухайлбал, Эрүүгийн хууль болон Зөрчлийн тухай хуулинд гэмт хэрэг, зөрчлийн бүрэлдэхүүний шинж ялгамжгүй болсон, мөн Гэр бүлийн хүчирхийлэлтэй тэмцэх тухай хуулинд заасан гипотез, диспозицийг зөрчлийн тухай болон Эрүүгийн хуулинд өөрөөр тусгасан зэрэг асуудлууд байсаар байна. Гэр бүлийн хүчирхийлэл үйлдэх гэмт хэрэг 2019 онд-985, 2020 онд-1138, 2021 онд-1531 болсон нь жилд дунджаар 15 хувиар өсч байна.

Гэмт хэрэг, зөрчилд нөлөөлөх хүчин зүйлсийг ёс суртахууны онолын чиг хандлагуудаас харахад, ёс суртахуунгүй газар хууль ёс,амаа хамжих хандлага байгаа нь эртний үеэс хүний хүмүүжил, төлөвшил, ёс зүйн хөгжил төлөвшилд нь анхаардаг байсан нь аль ч улсын хувьд үл алдаж болох зүйл гэдгийг өнөө үед ч олон жишээ харуулж байна. Япон улсад гэмт хэргийн гаралт хамгийн бага байдаг шалтгаан нь “Таван хөдөлшгүй”⁶⁵-г нийгмийн ёс суртахууны үндэс болгон хүмүүжил олгодог байсантай холбон судлаачид дүгнэсэн⁶⁶ байна. Чезаре Беккариа “Гэмт хэрэг ба ял шийтгэл” бүтээлдээ “Чөлөөт хүсэл зоригийн онол”-ын дэвшүүлж хүн гэмт хэрэг үйлдэхдээ сайн ба муугийн үр дагаврыг тооцсоны үндсэн дээр өөрийн ухамсартай сонголтыг хэн нэгнээс хамааралгүй чөлөөт хүсэл зоригоор хийдэг, шийтгэхээс илүү гэмт хэргээс урьдчилан сэргийлэх, гэмт хэрэг, ял шийтгэлийн харьцаа зохистой байх, гэмт хэргийн цорын ганц үнэн зөв хэмжүүр бол нийтэд учирсан хохирол байх, ял шийтгэлийн зорилго нь тамлан тарчлаахдаа бус гэмт хэрэгтэн дахиад гэм хор учруулахгүй байх, бусдыг тийм үйлдэл хийхээс татгалзуулахад оршино, ял шийтгэл үр нөлөөтэй байх ёстой⁶⁷. Гэмт хэрэгтэн үйлдлээ давтах, татгалзахгүй байх, хохирол нөхөн төлөгдөхгүй байх асуудал түгээмэл байгаа нь зөрчил, гэмт хэрэг үйлдсэн этгээдийн үйлдсэний дараа бус үйлдэхээс нь өмнө урьдчилан сэргийлэх арга хэмжээг үр дүнтэй авч хэрэгжүүлэхэд илүү анхаарах шаардалагатайг илтгэнэ.

⁶⁵ Конфуцийн таван хөдөлшгүйд захирагдагч нь захирагчдаа, эхнэр нь нөхөртөө, хүү нь эцэгтээ дүү нь ахдаа, залуу нь ахмаддаа ёсчлон захирагдах нь гэр бүлийн, нийгмийн ёс суртахууны үндэс гэж үздэг байжээ. Монголчууд бид үүний нэгэн адил эрт үеэс хүн ахтай, дээл захтай, ахаа алд хүндэл, эгчээ дэлэм хүндэл, цэр нь цээжиндээ, бөөр нь бөгсөндөө, төр түвшин бол түмэн олон амар амгалан гэх мэт ёс суртахуун, эмх цэгцтэй байх хэм хэмжээг дагаж мөрдөхийг уламжилсаар ирсэн.

⁶⁶ Зүмбэрэллхам, Д. Криминологийн онол. 2022. 29 дэх тал.

⁶⁷ Beccaria, C. “On crimes and punishment”. New Brunswick, NJ Transaction Publishers 1764/2009.

Хүний эрх зөрчигдөх, зохих хамгаалалтгүй болох гэмт буруутай этгээдэд хариуцлага тооцохгүй байх явдал нь дэлхийн ихэнх улсад нийгэм эдийн засаг, улс төрийн шилжилтийн үед илүү ажиглагддаг байна.

Хүний эрхийн түгээмэл тунхаглалд "Хүн бүр халдашгүй дархан байх эрхтэй" хэмээн жам ёсны эрхийг бататган хэнийг ч зовоон тарчилгах, харгис хэрцгий, хүний ёсноос гадуур харьцах, шийтгэхийг хориглосон байдаг. Бусдыг зовоон тарчилгах, харгис хэрцгий хандах явдал нь дөрвөн гол элементийг агуулж байдаг. Үүнд:

1. Хүчтэй өвдөлт, шаналалыг үүсгэдэг.
2. Төлөвлөгдсөн үйлдлээр явагддаг.
3. Зорилго агуулдаг.
4. Үйлдэл болон эс үйлдлээр илэрдэг. Эдгээр элементүүд нь гэр бүлийн хүчирхийлэлд илэрч байдаг. Тухайлбал

Нэгд: Гэр бүлийн хүчирхийлэл нь биеийн болон сэтгэл санааны асар их дарамтыг учруулж, бие хүнийг хөнөөж байдаг.

Хоёрт: Төлөвлөгдсөн ухамсарт үйлдлээр илэрдэг бөгөөд ойр дотны хүмүүсээ хүчирхийлж байгаа энэ зан үйлээ бусдад гаргадаггүй нь хүчирхийлэл үйлдэгч өөртөө хяналт тавих чадвартайг харуулж байна.

Гуравт: Тодорхой зорилгод хүрэх үүднээс хүчирхийлэл үйлдэгч айлган сүрдүүлэх, шийтгэх, хохирогчийг өөрөөсөө хамааралтай гэдэгт итгүүлэн үнэмшүүлэх тактик хэрэглэдэг.

Иймд гэр бүлийн хүчирхийлэл нь Хэн нэгэн хүний ганц нэгэн удаагийн, санамсаргүй, тохиолдлын зан үйл биш. Тодорхой зорилгод хүрэх үүднээс төлөвлөгдсөн ухамсарт үйлдэл төдийгүй бусдыг зовоон тарчилгах нэг хэлбэр. Гэр бүлийн хүчирхийлэл нь санаатай үйлдэгддэг, байнгын тогтвортой үргэлжилдэг тэгш бус харилцаа. Гэр бүлийн хүчирхийлэл хүний хувийн амьдрал, хувийн нууцтай холбоотой эмзэг асуудал. Гэр бүлийн хүчирхийлэл нь дахин давтагдаж, даамжирч, далд үйлдэгддэг хэрэг юм.

Нийгмийг хамгаалах онолыг боловсруулсан Адолф Принсийн үзэд баримтлалаар гэмт хэрэг, зөрчлийг бууруулахын тулд ял шийтгэлийн тогтолцоог хөгжүүлэх бус харин ажилгүйдэл, ядуурал, зовлонд нэрвэгдсэн хүмүүсийг нийгмийн зүгээс анхааран халамжлах нь чухал, амьдрах гэр оронгүй, тогтсон гэр бүлгүй эрхэлсэн ажилгүй, орлогогүй хүмүүс биеэ авч явах талаар тогтсон уламжлал болон хуульт ёсонд захирагддаггүй гэсэн дүгнэлтийг хийсэн нь гэмт хэрэг, зөрчил үйлдэж буй хүмүүсийн ихэнх нь эрхэлсэн ажилгүй, боловсролын түвшин доогуур, огтсон гэр бүлгүй ямар нэг амьдралд нь асуудал байгаатай холбоотой гэж ойлгож болохоор байна⁶⁸.

Хүүхэд гэр бүлийн хүчирхийлэлд өртдөг шалтгааныг “Хүүхэд насанд хүрэгчдээс сул дорой, өөрийгөө тэжээн тэтгэх чадваргүй, тухайн орчноос зугатаах боломжгүй байдаг” нь хүчирхийлэгчээс хараат байх нөхцөлийг бүрдүүлдэг⁶⁹. Хүчирхийлэлд өртөж байгаагаа, хохирлоо барагдуулах, нөхөн сэргээх асуудлаа мэдэхгүй, мэдсэн ч барагдуулахгүй өнгөрч байгаа нь зөрчил, гэмт хэрэг үйлдэгчийг үйлдлээ давтах шалтгааны нэг болж байна. Ажилгүй, орлогогүйгээс гэр бүл ядууралд өртөж хамгийн том хохирогч нь хүүхэд болж байгаа тул зөвхөн ял шийтгэлээр хүчирхийллийн асуудлыг шийдвэрлэх боломжгүй.

Мөн хүчирхийллийн өөр нэг хэлбэрийн хувьд:

- Өөрийн эсрэг;
- Хүмүүс хоорондын;
- Хамтын гэж хувааж үздэг байна.

Өөртөө хүчирхийлэл үйлдэх ба өөрийн эсрэг хүчирхийлэл

⁶⁸ Зүмбэрэллхам, Д. Криминологийн онол. 2022. 105-109 дэх тал.

⁶⁹ Finkelhor, D., Dzuiba-Leatherman, J. Victimization of children. Am Psychologist. 1994;49:173-183.

Өөртөө чиглэсэн хүчирхийлэл болон өөрийгөө гэмтээх бусад хэлбэрүүд нь хүүхэд залуучууд, гэр бүлд нөлөөлдөг ноцтой асуудал юм. Өөртөө чиглэсэн хүчирхийллийг хүний санаатайгаар хийдэг аливаа үйлдэл гэж тодорхойлдог.

Өөрийн эсрэг хүчирхийллийг амиа хорлох, өөрийгөө гэмтээх гэж хоёр хувааж үздэг. “Амиа хорлох” ангилалд амиа хорлох бодол, оролдлого, үйлдлийг багтааж байгаа бол “өөрийгөө гэмтээх” гэсэн ангилалд өөрийн бие махбодыг санаатайгаар гэмтээх зэрэг үйлдэл багтана.

Өөртөө чиглэсэн хүчирхийлэлд:

- Толгойгоо цохих, өөрийгөө хазах, өөрийгөө маажих;
- Өөрийгөө зүсэх;
- Архи, мансууруулах бодис хэтрүүлэн хэрэглэх;
- Бусдын амиа хорлох зан үйлд өртөх;
- Амиа хорлохоор бодох, төлөвлөх, оролдлого хийх;
- Амиа бүр мөсөн өгүүтгэх зэрэг ангилсан байдаг.

Хүмүүс хоорондын хүчирхийлэл

Хэн нэгэн этгээд өөрийн эрх мэдлээ тогтоож, зорилгодоо хүрэхийн тулд биенийхээ эсрэг албадлага, хүч хэрэглэх аргыг хэлнэ.

Энэ төрлийн хүчирхийлэл нь гэр бүлийн, бэлгийн хамтрагчийн эсрэг хүчирхийлэл, хүүхэдтэй зүй бус харьцах, ахмад настны эсрэг хүчирхийлэл багтдаг байна. Танил хүмүүс хоорондын хүчирхийлэлд танхайрах бие махбодид халдах, бэлгийн, сэтгэл санааны ба үл хайхрах мөн чанартай байдаг.

Хүмүүс хоорондын хүчирхийлэлд:

- Хүүхэдтэй зүй бус харьцах хүчирхийлэл;
- Залуучуудын эсрэг хүчирхийлэл;
- Бэлгийн хамтрагчийн эсрэг хүчирхийлэл;
- Бэлгийн хүчирхийлэл;
- Ахмад настуудтай зүй бус харьцах хүчирхийлэл;
- Тусгай хэрэгцээт иргэний эсрэг хүчирхийлэл;
- Өдөр тутмын хүчирхийлэл гэх мэт ангилж болно.

Хүчирхийллийн хэлбэрийг бие махбодын, бэлгийн, сэтгэл санааны, үл хайхрах, гачигдуулах⁷⁰ гэж ангилсан бол Монгол Улсад бие махбодын, бэлгийн, сэтгэл санааны, эдийн засгийн хүчирхийллийн хэлбэрийг⁸ ихэвчлэн хуульчилсан байна. “Үл хайхрах” хүчирхийлэл гэж сэтгэцийн болон бие бялдарын чадваргүй байдал эсвэл бие даах чадваргүй хоол, байр, хувцас эмнэлэгийн үйлчилгээ эрүүл мэндийн болон бусад үйлчилгээ авах хэрэгцээг өөрөө хөнгөж чадахгүй тохиолдолд асран хамгаалагч нь үзүүлэхгүй байхыг ойлгодог⁸. Үл хайхрах, гачигдуулах хүчирхийлэлд илүүтэй бусдын асран хамгаалалтад байдаг хүүхэд, өндөр настан, хөдөлмөрийн чадвараа алдсан буюу хөгжлийн бэрхшээлтэй гэр бүлийн гишүүн илүүтэй өртөх эрсдэлтэй байдаг. Үл хайхрах, гачигдуулах хүчирхийлэл дээрх бүх хүчирхийллийн төрөлд байдаг ба хөгшин залуу, эрэгтэй, эмэгтэй, нас, хүйс ялгаагүй энэ төрлийн хүчирхийллээс ангид байх эрхтэй. Үл хайхрах хүчирхийлэл дангаараа болон бусад хүчирхийллийн хэлбэрүүдтэй хамт илэрдэг. Хамгийн хүнд илрэх хэлбэр нь хүүхдийг үл хайхарснаар хүүхэд хэнд ч хэрэггүй гэж өөрийгөө хорлох, өгүүтгэх гэж оролдох үйлдэл гаргадаг нь өсвөр насны дунд нэмэгдэх хандлагатай байгаа нь харамсалтай юм⁷¹.

Зөрчлийн тухай хуульд хүүхдийн эрхийг зөрчих 15 зөрчлийг хуульчилснаас ихэнх нь хүүхдийн махбодод халдсан, үл хайхарсан, эсхүл хүүхдийн дэргэд архидан согтуурсан, мансуурсан, хүчирхийлэл үйлдсэн зөрчил нэлээдгүй байна. Үл хайхрах хүчирхийлэл нь дангаараа олон бусад хүчирхийллийн хэлбэртэй хамт үйлдэгддэг тул

⁷⁰ Гэр бүлийн хүчирхийлэлтэй тэмцэх тухай хууль. /2016/ 6 дугаар зүйл 6.1.

⁷¹ Монгол Улсын хувьд бие даасан хүчирхийллийн төрөлд хамааруулаагүй боловч хууль тогтоомжуудад үл хайхрах гачигдуулах хүчирхийллийн үйлдэл хэлбэрийг тусгасан байдаг.

хамгийн түгээмэл байх боловч илрүүлэлт хангалтгүй, хариуцлагын үр нөлөөтэй байдалд анхаарах шаардлага зайлшгүй байна.

Гэр бүлийн хүрээнд архидалт, ядуурал, ажилгүйдэл их байгаа нь хүүхдээ үл хайхрах, зөрчлөө давтан үйлдэх, үйлдлээ ухамсарлахгүй байх шалтгааны нэг хэсэг болж байна. Иймд үл хайхрах хүчирхийллийг үйлдэж буй этгээдэд хүлээлгэж буй хариуцлагын хэмжээ, үр нөлөөтэй байдал, хүүхдэд учирсан хохирол, үр дагаврыг арилгах талаар авч үзэх нь ач холбогдолтой юм

Монгол Улсын Үндсэн хуульд “Гэр бүл, эх нялхас, хүүхдийн ашиг сонирхлыг төр хамгаална”⁷² гэж заасны дагуу Улсын Их Хурлаас гэр бүлийн тухай хууль, Гэр бүлийн хүчирхийлэлтэй тэмцэх тухай, Хүүхдийн эрхийн тухай хууль болон Хүүхэд хамгааллын тухай хуулийг тус тус баталсан. Гэр бүлийн хүчирхийлэл, түүнд хариуцлага хүлээлгэх асуудлыг Эрүүгийн хууль болон Зөрчлийн тухай хуулиар зохицуулж байна. Хүний эрхийн түгээмэл тунхаглалд “Эх нялхас онцгой асрамж, туслалцаа авах эрхтэй. Баталгаатай гэр бүлээс гарсан буюу бутач гэдгээс үл хамааран бүх хүүхэд нийгмээс адилхан хамгаалалт эдлэх ёстой”⁷³ Хүүхдийн эрхийн тухай хуульд “Хүүхэд гэмт хэрэг, зөрчил, хүчирхийлэл, бие махбодын шийтгэл, сэтгэл санааны дарамт, үл хайхрах байдал болон мөлжлөгийн аливаа хэлбэрээс нийгмийн бүх орчинд хамгаалагдах эрхтэй”⁷⁴ гэж заасан байдаг. Үл хайхрах байдал гэдгийг “Хэн нэгэн этгээд хүүхдийн бие махбод, сэтгэл санаа, эруул мэнд, хөгжил боловсрол, аюулгүй байдал, хайр халамжаар хангах зэрэг суурь хэрэгцээг гачигдуулсны улмаас ххдэд гэм хор учруулсан болон учруулахыг завдсан, энэхүү нөхцөл байдлыг мэдсээр байж хүүхдийг хамгаалах болон урьдчилан сэргийлэх арга хэмжээ аваагүй байдлыг хэлнэ” хэмээн тодорхойлжээ. Хүүхдийн эрхийн тухай конвенцод “гэмтэл, бэртэл учруулах, зүй бусаар харьцах, анхаарч халамжлахгүй байх, үл хайхрах, бэлгийн хүчирхийлэл үйлдэх, мөлжих зэрэг бие махбод, сэтгэл санааны хүчирхийллийн бүх хэлбэр” хэмээн тодорхойлсон байна.

Хүүхэд хамгааллын тухай хууль, Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүний эрхийн тухай хуулиудад заасан өндөр настан, хүүхэд, хөгжлийн бэрхшээлтэй хүний эсрэг гэр бүлийн хамаарал бүхий этгээд нь хүчирхийлэл үйлдэх, тодорхой эс үйлдэл хийх нь зөрчил болон гэмт хэрэг хэмээн үзэж хариуцлага хүлээлгэхээр зохицуулсан. Дээрх хуулиудад хүчирхийллийн зарим үйлдэл, эс үйлдлийг нэг бүрчлэн нэрлэн дурдаж, хууль бус гэж үзэж хориглосон байх ба хариуцлагыг Зөрчлийн болон Эрүүгийн хуулиар хүлээлгэхээр заасан. Гэтэл Зөрчлийн болон Эрүүгийн хуульд тухайн үйлдэлд хүлээлгэх хариуцлагын зохицуулалт хангалтгүй, зарим тохиолдолд зохицуулалт дутмаг байна. Тухайлбал, хөгжлийн бэрхшээлтэй хүний эрхийн тухай хуулийн 6 дугаар зүйлийн 6.5.2 дахь заалт гэр бүлийн гишүүд нь хөгжлийн бэрхшээлтэй хүнийг нийгмээс тусгаарлах, нуух түүнийг нийгмийн харилцаанд оролцохыг аливаа хэлбэрээр хязгаарлах, хөгжүүлэх чадваржуулах үйлчилгээнд хамруулахаас зайлсхийх, мөн хуулийн; 45 дугаар зүйлийн 45.1 дэх хэсэгт энэ хуулийг зөрчсөн этгээдийн гэм буруутай үйлдэл, эс үйлдэхүй нь гэмт хэрэг, зөрчлийн шинжтэй бол Эрүүгийн хууль, Зөрчлийн тухай хуульд заасан хариуцлагыг хүлээлгэнэ гэж заасан боловч зөрчлийн хувьд тухайлсан зохицуулалт байхгүй байна.

Хүүхэд хамгааллын тухай хуулийн 4 дүгээр зүйлийн 4.1.8 дахь заалт “хүүхдийн эсрэг хүчирхийлэл” гэж санаатай эсхүл санамсаргүйгээр хүүхдийн амь нас, эрүүл мэнд, хөгжил, бие махбод, сэтгэл санаанд хор хохирол учруулах үл хайхрах байдал, бэлгийн зүй бус үйлдэл болон бие махбодын шийтгэл, сэтгэл санааны дарамтыг, мөн хуулийн 24 дүгээр зүйлийн 24.1 дэх хэсэг Хүүхдийн эрхийн зөрчилд хүлээлгэх хариуцлагыг Зөрчлийн тухай хуулиар, хүүхдийн эсрэг гэмт хэрэгт оногдуулах ял, албадлагын арга хэмжээг Эрүүгийн хуулиар тус тус тодорхойлно заасан бөгөөд зарим зохицуулалт нь хүүхдийн эрхийн зөрчил, гэмт хэрэгт, зарим нь гэр бүлийн

⁷² Монгол Улсын Үндсэн хууль. 16.11 дүгээр зүйл. 1992.

⁷³ Хүний эрхийн түгээмэл тунхаглал. 25 дугаар зүйл 25.2. 1946.

⁷⁴ Хүүхдийн эрхийн тухай хууль. 7 дугаар зүйл. 2016.

хүчирхийлэл үйлдэх гэмт хэрэгт хамаарахаар зохицуулжээ. Энэ нь субъектийн хувьд гэр бүлийн хамааралтай болон хамааралгүй субъектээс хүчирхийлэл үйлдэх гэсэн агуулга бүхий боловч зарим зохицуулалт нь тодорхой бус, зарим нь давхцалыг бий болгохоор байна. Эдгээрээс дүгнэхэд материаллаг хуулиудын уялдаа холбоо дутмаг, эрх зүйн зохицуулалт хийдэлтэй, давхардалтай байгаа нь хэрэг, маргааныг шийдвэрлэхэд хүндрэл гарах, тухайн эрх зүйн харилцаанд оролцогчдын хууль ёсны эрх, ашиг сонирхол хөндөгдөх, хуулийг нэг мөр ойлгож хэрэгжүүлэх, хууль хэрэглээний алдаа гарах эрсдэлийг бий болгож байна.

Зөрчлийн тухай хуульд эцэг эх, асран хамгаалагч, харгалзан дэмжигч, эсхүл хуулиар асран хамгаалах үүрэг хүлээсэн хүн, хуулийн этгээд хуухдийг хувцас, хоол хүнс, орон байраар зориуд гачигдуулсан, хүүхдэд эрүүл ахуйн шаардлагад нийцээгүй хоол хүнсний зүйлийг хэрэглүүлсэн, хүүхдийг дархлаажуулалтад хамруулах үүргээ биелүүлээгүй, хуулиар хүлээсэн асран хамгаалах, тэжээн тэтгэх үүргээ биелүүлээгүй нь эрүүгийн хариуцлага хүлээлгэхээргүй бол хүнийг хоёр зуун нэгжтэй тэнцэх хэмжээний төгрөгөөр, хуулийн этгээдийг хоёр мянган нэгжтэй тэнцэх хэмжээний төгрөгөөр торгоно.⁷⁵ Мөн хүүхдийн бие махбодод халдсан, эсхүл үл хайхарсан, эсхүл хүүхдийн дэргэд архидан согтуурсан, мансуурсан, хүчирхийлэл үйлдсэн нь эрүүгийн хариуцлага хүлээлгэхээргүй бол хүнийг гурван зуун нэгжтэй тэнцэх хэмжээний төгрөгөөр торгоно гэсэн нь бусад асран хамгаалалт шаардлагатай, хүчирхийлэлд өртөх магадлал өндөр хөгжлийн бэрхшээлтэй, өндөр настантай харьцуулахад үл хайхрах хэлбэрт хариуцлага хүлээлгэхээр заасан нь сайшаалтай байна.

Зөрчлийн тухай хуульд хүүхдийн эрхийг зөрчих 15 зөрчлийг хуульчилсан байдаг. Судалгаанаас харахад зөрчлийн тухай хуулийн 6.20 дугаар зүйлийн 7 дахь хэсэгт заасан "Хүүхдийн бие махбодод халдсан, эсхүл үл хайхарсан, эсхүл хүүхдийн дэргэд архидан согтуурсан, мансуурсан, хүчирхийлэл үйлдсэн" зөрчил нийт зөрчлийн дийлэнх хувийг эзэлж байна. Тухайлбал, 2020 онд бүртгэгдсэн 3215 зөрчлийн 80.7 хувь нь, 2021 оны нэгдүгээр улиралд бүртгэгдсэн 1162 зөрчлийн 96.7 хувийг дээрх төрлийн зөрчлийн хэрэг эзэлбайна. Мөн шүүхийн шийтгэвэрт хийсэн дүн шинжилгээгээр 1207 тохиолдлын 14.3 хувь нь Зөрчлийн тухай хуулийн 6.20 дугаар зүйлийн 6 дахь хэсэгт заасан "Шүүхийн шийдвэрээр сар бүр төлбөл зохих хүүхдийн тэтгэмжийг 3 сараас дээр хугацаанд төлөөгүй зөрчил эзэлж, 1034 буюу 85.6 хувь нь "Хүүхдийн дэргэд гэр бүлийн хүчирхийлэл үйлдсэн зөрчил эзэлж байгаа нь гэр бүлийн хүчирхийллийн дам хохирогч нь хүүхэд болж байгааг харуулж байна. Мөн шүүхээс хүүхдэд тэтгэлэг тогтоосон хэдий ч тэтгэлгийг төлөхгүй байгаа нь хүүхдээ үл хайхарч байгаа жишээний нэг юм.

Гэр бүлийн хүчирхийллийн үйлдлийн ихэнх нь зөрчлийн хуулиар шийдвэрлэгдэж хүчирхийлэл үйлдсэн этгээдэд баривчлах, албадан сургалтад хамрагдах хариуцлага хүлээлгэж байна. Баривчлагдах хугацаанд хүчирхийлэл үйлдэгчийг зан үйлд нөлөөлөх албадан сургалтад хамруулж маргааныг хүч хэрэглэхгүйгээр шийдвэрлэх, уур бухимдал, сэтгэл зүйгээ удирдах зэрэг зөв амьдралын дадал хэвшлийг суулгахад анхаарч сургалтыг зохион байгуулж байгаа хэдий ч хүчирхийлэл үйлдэгч үйлдлээ давтах, засарч сайжрахгүй байгаа нь цөөнгүй байна. Тиймээс Зөрчлийн тухай хуулиар хүлээлгэх хариуцлагын нэг төрөл болох зан үйлд нөлөөлөх албадан сургалтыг нэг мөр хэрэгжүүлэхэд анхаарах, тэр дундаа хууль зүйн болон сэтгэл зүйн шинжлэх ухааныг хослуулан хөгжүүлэх хэрэгцээ гэр бүлийн харилцааны хүрээнд илүү шаардлагатай байна.

Гэр бүлийн хүчирхийлэл нь Монгол Улсын Үндсэн хууль, Эрүүгийн хууль, Зөрчлийн тухай хууль, Гэр бүлийн хүчирхийлэлтэй тэмцэх тухай хууль болон бусад холбогдох хууль тогтоомж, түүнд нийцүүлэн гаргасан хэм хэмжээгээр⁷⁶ зохицуулагддаг. Гэтэл дээрх хууль тогтоомжуудад дараах хэм хэмжээний зөрчилдөөн үүссэн үүнд:

⁷⁵ Зөрчлийн тухай хууль. //Төрийн мэдээлэл. 6 дугаар зүйл 6.20. 2017.

⁷⁶ Гэр бүлийн тухай хууль, гэмт хэрэг, зөрчлөөс урьдчилан сэргийлэх тухай хууль.

Нэр томъёоны асуудал

“Гэр бүлийн хүчирхийлэл” гэдгийг ойлгохын тулд Эрүүгийн хууль болон Зөрчлийн тухай хуулиас гадна гэр бүлийн тухай хууль, Гэр бүлийн хүчирхийлэлтэй тэмцэх тухай хуулийн нэр томъёо зайлшгүй чухал юм. Гэтэл дээрх хууль тус бүрт дараах нэр томъёог өөр өөр утгаар тайлбарласан. Үүнд:

1) Объектив шинж - Гэр бүлийн хүчирхийлэл үйлдэх гэдгийг Гэр бүлийн хүчирхийлэлтэй тэмцэх тухай хуульд “энэ хуулийн 3 дугаар зүйлд заасан этгээд энэ хуулийн үйлчлэлд хамаарах хүний сэтгэл санаанд дарамт учруулах, эдийн засаг, бэлгийн эрх чөлөө, бие махбодид халдсан үйлдэл, эс үйлдэхүй”⁷⁷ гэж, Эрүүгийн хууль болон зөрчлийн тухай хуульд “гэр бүлийн хамаарал бүхий харилцаатай хунийг зодсон, харгис хэрцгий харьцсан. догшин авирласан, тарчлаасан, эд хөрөнгө захиран зарцуулах эрхэд халдсан үйлдэл, эс үйлдэхүй”⁷⁸-г ойлгоно гэж тус тус заасан. Дээрхээс харахад, Гэр бүлийн хүчирхийлэлтэй тэмцэх тухай хуульд заасан сэтгэл санаа, эдийн засаг, бэлгийн болон бие махбодийн хүчирхийллийн объектив шинжийг Эрүүгийн хууль болон Зөрчлийн тухай хуульд бүрэн хуульчилж чадсан эсэх нь эргэлзээтэй. Тухайлбал, үл хайхрах, мөрдөн мөшгих, заналхийлэх, гутаан доромжлох зэрэг сэтгэл санааны хүчирхийлэл, орлого олох боломжийг хязгаарлах, шаардлагатай хэрэгцээг хясан боогдуулах, тэжээн тэтгэхээс зайлсхийх зэрэг эдийн засгийн хүчирхийлэл дээрх хуульд байхгүй. Өөрөөр хэлбэл Эрүүгийн хууль болон Зөрчлийн тухай хуульд үйлдлийн арга бүрийг тоочин заасан нь хуулийн хийдэл үүсгэсэн.

2) Хохирогч Гэр бүлийн хүчирхийллийн хохирогч нь гэр бүлийн хамаарал бүхий харилцаатай хүн” байна гэж тодорхойлсон. Гэр бүлийн хамаарал бүхий харилцаатай хүн гэдгийг Гэр бүлийн хүчирхийлэлтэй тэмцэх тухай хуулийн 3 дугаар зүйлд ойлгомжгүй тодорхойлсон⁷⁹. Мөн Эрүүгийн хуулийн тусгай ангийн 10.4 дүгээр зүйлийн тайлбар хэсэгт өөр байдлаар тайлбарласан.” Гэтэл Гэр бүлийн тухай хуулийн 3 дугаар зүйлд гэр бүл, гэр бүлийн гишүүн, төрлийн болон садангийн хүн гэсэн нэр томъёо байхаас биш гэр бүлийн бусад гишүүн, хамтран амьдрагч, гэр бүлийн харилцаатай хүн. бусад шалтгаанаар хамт амьдарч байгаад больсон хүн гэх ойлголт байхгүй байна. Өөрөөр хэлбэл аль хуулийн нэр томъёог үндэслэж хохирогчийг тодорхойлох нь эргэлзээтэй болсон.

Хэргийн зүйлчлэлийн асуудал

1. Эрүүгийн хуулийн тусгай анги /Цаашид – ЭХТА гэх/-н 11.7 дугаар зүйл /Гэр бүлийн хүчирхийлэл үйлдэх/-ийн 1 дэх хэсэгт гэмт хэргийн бүрэлдэхүүний объектив шинж болон Зөрчлийн тухай хуулийн 5.4 дүгээр зүйл /Гэр бүлийн хүчирхийлэлтэй тэмцэх тухай хууль зөрчих/-ийн 4 дэх хэсэгт зөрчлийн хэргийн бүрэлдэхүүний объектив шинжийг дараах байдлаар тодорхойлсон. Үүнд:

Хүснэгт №1. Хуулийн харьцуулалт

№	Эрүүгийн хууль	Зөрчлийн тухай хууль	Тайлбар
	Гэр бүлийн хамаарал бүхий харилцаатай хүнийг		Ижил
	Байнга	-	Өөр
1.	Зодсон	Зодсон	Ижил
2.	Харгис хэрцгий харьцсан, догшин авирласан,	Хүсэл зоригийнх нь эсрэг тодорхой үйлдэл хийх, хийхгүй байхыг албадсан	Ойролцоо

⁷⁷ Гэр бүлийн хүчирхийлэлтэй тэмцэх тухай хуулийн 5 дугаар зүйлийн 5.1.1 дэх хэсэг.

⁷⁸ Эрүүгийн хуулийн 11.7 дугаар зүйл, Зөрчлийн тухай хуулийн 5.4 дүгээр зүйлийн 4 дэх хэсэг.

⁷⁹ Эхнэр, нөхөр, гэр бүлийн бусад гишүүн, хамтран амьдрагч, асран хамгаалагч, харгалзан дэмжигч, тэдгээрийн асрамж хамгаалалтад байгаа этгээд, тухайн гэр бүлд хамт амьдарч байгаа этгээд; тусдаа амьдарч байгаа төрүүлсэн, үрчлэн авсан хүүхэд, төрсөн, үрчлэн авсан эцэг, эх, ах, эгч, дүү; гэрлэлтээ цуцлуулсан эхнэр, нөхөр, хамтран амьдарч байсан эсхүл хамтран амьдарч байгаагүй ч гэр бүлийн харилцаатай байсан, дундаасаа хүүхэдтэй этгээд.

	тарчлаасан	Бусадтай харилцахыг хязгаарласан	
3.	Хуваарьт болон дундын эд хөрөнгөө эзэмших, ашиглах, захиран зарцуулах эрхэд халдсан	Хуваарьт болон дундын эд хөрөнгөө эзэмших, ашиглах, захиран зарцуулах эрхэд халдсан	Ижил
	Хууль зүйн хариуцлага		Тайлбар
1.	Албадлагын арга хэмжээ	Албадлагын арга хэмжээ	Ижил
2.	6 сараас 1 жил хүртэл хорих ял	7-оос 30 хоногийн хугацаагаар баривчлах шийтгэл	Өөр

Дээрхээс үзвэл, гэр бүлийн хамаарал бүхий харилцаатай хүнийг зодсон. хуваарьт болон дундын эд хөрөнгөө эзэмших, ашиглах, захиран зарцуулах эрхэд халдсан бол гэмт хэрэг, эсхүл зөрчил гэж үзэхэд хүндрэл үүсгэсэн. Ганцхан зааглаж буй томъёолол нь “байнга” гэх шинж юм. Академич С.Нарангэрэл “янз бүрийн обьектив болон субъектив нөхцөл байдалд цаг хугацааны нэлээд завсарлагатайгаар нэг гэмт хэргийг хоёроос дээш удаа үйлдэх нь гэм буруутай этгээдийн үйлдлийг байнга гэж үзэх үндэс болохгүй. Байнга гэдэг бол гэмт хэрэг үйлдэх явдал үе үе давтагдаж, тэдгээрийн хоорондын зай их бишийг харуулан гэм буруутай этгээдийн зан үйлийн тодорхой чиглэл илэрсэн, гэмт хэрэг давтан үйлдэх явдал юм. Гурав буюу түүнээс дээш гэмт хэрэг үйлдэх нь байнга гэсэн ухагдахууны зайлшгүй тоон үзүүлэлт мөн” гэжээ.

Доктор С.Жанцан “нэг этгээд нэлээн үргэлжилсэн хугацаанд нэг гэмт хэргийг дөрөв ба түүнээс дээш удаа үйлдэж, тэдгээрийн алинд нь шийтгэгдээгүй бөгөөд энэ нь түүний гэмт зан төлөвийн тогтсон хандлагыг илэрхийлсэн байхыг гэмт хэргийг байнга үйлдэх гэнэ” гэж тодорхойлсон байна.

Дээрхээс дүгнэхэд, “байнга гэмт хэрэг үйлдэх” гэх ойлголт нь дараах байдлаар илэрч болохоор байна. Үүнд:

- Нэг гэмт хэргийг тодорхой хугацааны завсарлагатайгаар гурав ба түүнээс дээш удаа үйлдсэн байх;

- Тэдгээрийн алинд ч ял шийтгүүлээгүй байх;

- Гэмт хэрэг үйлдсэн хүний гэмт зан төлөвийн илрэл бөгөөд энэ нь амьдралд хэвшиж тогтсон дадал зуршил гэсэн шинжийг агуулж байна⁸⁰.

Гэтэл Эрүүгийн болон зөрчлийн тухай хуулийн дээрх хэм хэмжээний ялгамжгүй байдлаас үүдэж гэмт хэрэг, зөрчлийн бүрэлдэхүүний шинжийг мөрдөгч, прокурор, шүүх тодорхойлох боломжгүй болсон. Өөрөөр хэлбэл гэр бүлийн хамаарал бүхий харилцаа хунийг 1 юм уу 2 удаа зодсон, эсхүл 3 удаа зодсон байлаа ч 1 удаагийн үйлдэлд нь Зөрчлийн тухай хуулиар шийтгэл оногдуулсан бол гэмт хэрэг биш гэж шийдвэрлэсээр байна. Учир нь Зөрчлийн тухай хуулийн дагуу шийтгэл оногдуулсан үйлдэлд Эрүүгийн хуулийн дагуу ял оногдуулах нь Эрүүгийн хуулийн 1.3 дугаар зүйлийн 5 дахь хэсэгт заасан “нэг гэмт хэрэгт нэг удаа ял оногдуулна” гэсэн шударга ёсны зарчимтай харшлах юм гэж үзсэн байна.15

Дээрхээс үзэхэд, хохирогч 3 болон түүнээс дээш гэр бүлийн хүчирхийлэлд өртсөний дараа гомдол, мэдээлэл гаргасан тохиолдолд гэмт хэрэг, тухай бүр гомдол, мэдээлэл гаргасан тохиолдолд эерчил гэж шийдвэрлэгдэх нь гэр бүлийн хүчирхийлэлтэй тэмцэх үндсэн зорилгод нийцэхгүй гэж дүгнэхээр байна.

Гэр бүлийн хүчирхийллийн улмаас хохирогчийн биед гэмтэл учирсан нь шүүх эмнэлгийн дүгнэлтээр тогтоогдсон тохиолдолд гэр бүлийн хүчирхийлэл байнга үйлдсэн байсан ч Эрүүгийн хуулийн 11 дүгээр бүлгийн 11.1 дэх хэсэг (Хүний эрүүл

⁸⁰ <https://mglbar.mn/news/330>.

мэндэд хүнд хохирол санаатай учруулах), 11.4 дэх хэсэг (Хүний эрүүл мэндэд хүндэвтэр хохирол санаатай учруулах), 11.6 дахь хэсэг (Хүний эрүүл мэндэд хөнгөн хохирол санаатай учруулах) г.м зүйлүүдийн хүндрүүлэх нөхцөлд хамааруулан зүйлчилж шийдвэрлэдэг практик байна. Гэмтэл учруулахгүйгээр гэр бүлийн хүчирхийлэл үйлдсэн бол 6 сараас 2 жил хүртэл хугацаагаар хоригдох бол гэмтэл учруулж гэр бүлийн хүчирхийлэл үйлдэх гэмт хэрэг нь дөрвөн зуун тавин нэгжээс хоёр мянга долоон зуун нэгжтэй тэнцэх хэмжээний төгрөгөөр торгох, эсхүл хоёр зуун дөчин цагаас долоон зуун хорин цаг хүртэл хугацаагаар нийтэд тустай ажил хийлгэх хөнгөн шийтгэл ногдуулахаар заасан нь хөнгөнөөс хүндрүүлэх зарчим алдагдаж ял завших боломжийг хууль тогтоогчийн зүгээс олгосон гэж үзэхээр байгаа тул эргэн харах нь зүйтэй юм.

Хүчирхийлэл нь хүний амьд явах эрх, эрх чөлөөтэй байх, халдашгүй дархан байх, эрх тэгш бөгөөд ялгаварлан гадуурхалтаас ангид байх зэрэг эрхүүдийг тодорхой байдлаар зөрчиж эсвэл хязгаарлаж байдаг учир хүний эрхийн зөрчил гэж тооцогдох бөгөөд хүчирхийлэлтэй холбоотой НҮБ-ын болон Европын Холбооны конвенцууд зэрэг Олон Улсын хэмжээнд хүлээн зөвшөөрөгдсөн зохицуулалтууд дэлхийн улс орнуудад үйлчилж байна. НҮБ-аас баталсан Хүний эрхийн түгээмэл тунхаглалын 3 дугаар зүйлд "Хүн бүр амьд явах, эрх, эрх чөлөөтэй байх, халдашгүй дархан байх эрхтэй"⁸¹ зэргээр суурь харилцааны үндсийг тодорхойлсон байна.

Иргэний болон Улс төрийн эрхийн тухай олон улсын актын 6 дугаар зүйлийн 1 дэх хэсэгт "Хүн бүр амьд явах салшгүй эрхтэй" гэж, мөн пактын 9 дүгээр зүйлийн 1 дэх хэсэгт "Хүн бүр эрх чөлөөтэй, халдашгүй дархан байх эрхтэй", 26 дугаар зүйлд "Хүн бүр хуулийн өмнө тэгш байх бөгөөд аливаа алагчлалгүйгээр хуулиар тэгш хамгаалуулах эрхтэй. Энэ үүднээс аливаа байдлаар алагчлах явдлыг хуулиар хориглох бөгөөд хууль нь арьс, өнгө, нас, хүйс, хэл, шашин шүтлэг, улс төрийн болон бусад үзэл бодол, үндэсний буюу нийгмийн гарал, хөрөнгө чинээ, төрсөн байдал буюу бусад байдлаар алагчлахаас бүх хүнийг адил тэгш үр нөлөөтэй хамгаалах баталгааг бүрдүүлэх ёстой" гэж тус тус заасан байна.

Харин эрх тэгш бөгөөд ялгаварлан гадуурхалтаас ангид байх эрхийг эдийн засаг, нийгэм, соёлын эрхийн тухай олон улсын пактын 2 дугаар зүйлийн 2 дахь хэсэгт "оролцогч улсууд арьс өнгө, нас хүйс, хэл, шашин шүтлэг, улс төрийн болон бусад үзэл бодол, үндэсний болон нийгмийн гарал, эд хөрөнгийн байдал, төрсөн болон бусад нөхцөл байдлаар алагчлахгүйгээр энэхүү Пактад тунхагласан эрхийг хэрэгжүүлэх баталгааг бий болгох үүрэгтэй" гэж, мөн Пактын 12 дугаар зүйлийн 1 дэх хэсэгт "...оролцогч улсууд хүн бүрийн бие бялдрын болон сэтгэцийн эрүүл мэндэд дээд төвшинд хүрсэн байх эрхийг хүлээн зөвшөөрнө" гэж заасан.

Хүчирхийлэлтэй тэмцэх нь дэлхий нийтийн хурцадмал сэдэв болсны учир НҮБ болон олон улсын бусад байгууллагаас энэ чиглэлээр цөөнгүй тооны тогтоол, зөвлөмжийг гаргаж, улс орнуудыг гэр бүлийн хүчирхийллийг устгахад уриалсан байдаг.

- Хүүхдийн эрхийн тухай 1924 оны Женевын тунхаглал
- Еренхий Ассамблейгаас 1959 оны 11 дүгээр сарын 20-ны өдөр батласан Хүүхдийн эрхийн тунхаглал

- Эмэгтэйчүүдийг алагчлах бух хэлбэрийг устгах тухай конвенц -(2017) НҮБ-ын Еренхий Ассамблей 1979 оны 12 дугаар сарын 18-ны 34/180 тоот тогтоолоор баталсан тус конвенц нь жендэрт суурилсан хүчирхийлэлтэй тэмцэх чиглэлээр гарсан эрх зүйн гол баримт бичиг бөгөөд энэ асуудлаар гарсан хожмын тогтоол, зөвлөмжүүдийн тулгуур баримт бичиг болсон юм. Энэхүү конвенцийг хэрэгжүүлэх

⁸¹ Хүний эрхийн олон улсын билл. Монгол Улсын нэгдэн орсон хүний эрхийн олон улсын гэрээний эмхтгэл 2018. 16 дахь тал.

зоригоор Конвенцийн хорооноос 1989, 1992 онуудад зөвлөмж, тогтоолууд гаргасан байдаг⁸².

- Истанбулын конвенц-(2011) Европын зөвлөлийн эмэгтэйчүүдийн эсрэг хүчирхийлэл болон гэр бүлийн хүчирхийллээс урьдчилан сэргийлэх, түүнтэй тэмцэх тухай 2011 оны конвенц (Истанбулын конвенц) нь олон улсын болон бус нутгийн түвшинд хамгийн өргөн хүрээг хамарсан урт хугацааны арга хэрэгсэл, стандарт болсон бөгөөд энэ чиглэлээр хэрэгжүүлэх үйл ажиллагааны олон асуудлыг хамарсан, нарийвчилсан төлөвлөгөө болдог. Уг конвенцийн дагуу эмэгтэйчүүдийн эсрэг хүчирхийлэл нь хуний эрхийн зарчил, ялгаварлан хэлбэр болохыг тогтоож эмэгтэйчүүдийн эсрэг хүчирхийллийн хүрээнд зайлшгүй байдлын стандартыг нэгтгэн тогтоохын зэрэгцээ бие махбодын бэлгийн, сэтгэл санааны хүчирхийлэл, мөрдөн мөшгөх, бэлгийн дарамт үзүүлэх, эм бэлэг эрхтнийг зэрэмдэглэх, албадан хүчээр гэрлүүлэх, хүчээр ур хундуулэх, албадан ургуй болгох зэрэг болон эмэгтэйчүүдийн эсрэг хүчирхийллийн төрөл бүрийн хэлбэрүүдийг гэмт хэрэгт тооцохыг оролцогч улсуудад даалгасан байна.

- Венийн тунхаг бичиг-(1993) Австрийн Вена хотод 1993 оны 6 дугаар сарын 25 ны дөр болсон хуний эрхийн Дэлхийн бага хурлаас эмэгтэйчүүдийн эсрэг хүчирхийлэл нь хү бичиг болох "Венийн тунхаглал"-д нийгмийн болон гэр бүлийн харилцаанд эмэгтэйчүүдийг хүчирхийлэх бүх хэлбэрийг устгахын чухлыг онцлоод, улс гүрнүүдэд бэлгийн дарамт, мөлжлөг, жендэрийн тэгш бус байдлыг халахад чиглэсэн арга хэмжээ авахыг уриалсан байна.

Энэхүү тунхаг бичгийн уриалгын дагуу Монгол улс олон арга хэмжээг хэрэгжүүлсэн нь НҮБ-ын тогтолцооны хүрээнд батлагдан гарсан хүний эрхийн гэрээ, конвенц, нэмэлт протоколуудад нэгдэн орох чухал хөшүүрэг болсон.

- Эмэгтэйчүүдийг хүчирхийлэхийн эсрэг тунхаглал-(1993) НҮБ-ын Ерөнхий Ассамблей 1993 онд Эмэгтэйчүүдийг хүчирхийлэхийн эсрэг 6 зүйл бүхий тунхаглал гаргасан. Уг тунхаглалд эмэгтэйчүүдийн эсрэг хүчирхийлэл гэж жендэрт суурилсан хүчирхийллийн аливаа үйлдлийг, түүний дотор үйлдэхээр заналхийлэх, эрх чөлөөг хасах буюу хасахаар заналхийлэх үйлдлийг хамруулсан ба хүчирхийлэл үйлдэгч нь аль хүйсийн хүн, гэр бүлийн гишүүн, тэр ч байтугай төр байж болохыг заасан. Уг тунхаг бичгийн 4 дүгээр зүйлд эмэгтэйчүүдийг хүчирхийлэхийн эсрэг үндэсний хэмжээнд төлөвлөгөө гарган, холбогдох санхүүжилтийг шийдвэрлэн санаачлагатай ажиллахыг уриалсан байдаг.

- Бээжингийн тунхаглал-(1995) Бээжин хотноо 1995 онд зохион байгуулагдсан Эмэгтэйчүүдийн асуудлаарх Дэлхийн IV чуулга уулзалтаас баталсан "Бээжингийн тунхаглал"-д эмэгтэйчүүдийн эсрэг хүчирхийллийг хуний эрхийн ноцтой зөрчил мөн хэмээн онцлон тэмдэглэж, түүнийг устгах, урьдчилан сэргийлэх чиглэлээр улс орнууд хүлээсэн үүрэг хариуцлагаа биелүүлэхийг уриалж, үйл ажиллагааны хөтөлбөр гаргасан;

- Хүүхдийг бэлгийн мөлжлөг, бэлгийн хүчирхийллээс хамгаалах тухай Европын зөвлөлийн конвенц⁸³ гэр бүл доторх хүүхдийн бэлгийн хүчирхийллийг шийдвэрлэхтэй холбогдсон анхны олон улсын гэрээ эрхийн зөрчил болохыг тэмдэглэж, улмаар төгсгөлийн баримт.

-

Дүгнэлт

Хүний эрхийн зөрчил нь Монгол Улсын Үндсэн хууль, хууль, нэгдэн орсон олон улсын гэрээгээр баталгаажуулсан хүний эрхийн хэрэгжилтээр тодорхойлогдох боловч эрүү, иргэн, захиргааны эрх зүй гэх мэт салбар эрх зүйгээр зохицуулах харилцаанаас үүдэн гарсан зөрчил нь хүний эрхийн зөрчилд хамаарахгүй. Харин хүний эрхийн онол талаас сонгодог утгаар нь авч үзвэл төр, төрийн байгууллага, албан тушаалтнаас

⁸² Олон улсын эрх зүйн хөгжлийн байгууллага IDLO гэр бүлийн хүчирхийлэлтэй тэмцэхэд хохирогч төвтэй хандлагыг хэрэгжүүлэх. УБ. 2021. 2 дугаар хэвлэл. 86 дахь тал.

⁸³ Council of Europe Convention on the Protection of Children against Sexual Exploitation and Sexual Abuse.

хүний эрхийг хүндэтгэх, хангах, хамгаалах үүргээ биелүүлж чадахгүй байгаагаас үүдэн гарч буй зөрчлийг хүний эрхийн зөрчил хэмээн нийтлэг утгаар ойлгодог.

Хүчирхийллийн талаарх эрх зүйн зохицуулалт хэрэгжих механизм нь учир дутагдалтай байгаа нь хууль тогтоох үүргээ төр зохих ёсоор хэрэгжүүлээгүйгээс эрх зүйн зохицуулалтгүй орхигдож хүний эрхийн зөрчил үүсэх гарцийг нээж байна гэж дүгнэж болохоор байна.

Ахмад настны тухай хууль, Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүний эрхийг хамгаалах тухай хууль, хеделмерийн тухай хууль, Жендерийн тухай зэрэг хуулиудад тухайн субъектийн эсрэг чиглэсэн хүчирхийллийн талаарх ойлголтыг тус бүр тусгасаж Эрүүгийн болон зөрчлийн хуулиар хариуцлага хүлээлгэхээр заасан хэдийн зөрчлийн ба эрүүгийн хуульд энэ төрлийн хүчирхийлэлд хүлээлгэх холбогдох хариуцлагыг орхигдуулсан байна. Энэ нь хэрэгжих механизмгүй хүний эрх шүдгүй арслантай адил гэж нэг мэргэн хүний үгийг өөрийн эрхгүй санагдуулахад хурч байна. Тиймээс тухайн хучирхийлэлд хүлээлгэх хариуцлагыг нарийвчлан тусгаж өгөх шаардлагатай гэж дүгнэлээ.

Залуучуудын хүчирхийлэл, нехен үржихуйн хүчирхийллийн зэрэг хүчирхийллийн хэлбэрүүд хуулийн огт зохицуулалтгүй байгаа нь энэ төрлийн хүчирхийлэл нь хүний эрхийн зөрчил гарах үндэслэл болж байна.

Мөн зарим субъектийн хувьд хуульчлигдаж хамгаалагдсан үл хайхрах хүчирхийллийг зөвхөн хүүхдийн хурээнд авч үзсэн боловч ахмад настан, хөгжлийн бэрхшээлтэй хүнийг үл хайхрах асуудлууд хуулийн хамгаалалтгүй орхигдсон байна.

Хүүхдийг үл хайхрах хүчирхийллээс хамгаалахын тулд эрх зүйн орчныг бий болгох нь хангалтгүй юм. Хангалтгүй учраас ч өнөөгийн нийгэмд хүүхдийн эсрэг хүчирхийлэл чимээгүй, хариуцлагаас ангид хаалттай хаалганы цаана байсаар байна.

Үл хайхрах хүчирхийлэлд хүүхэд гэлтгүй гэр бүлийн бүхий л гишүүд өртөх боломжтой юм. Ялангуяа асрамж, хамгаалалт шаардлагатай өндөр настан, хөгжлийн бэрхшээлтэй гишүүн, хүүхэд илүүтэй өртөж байдаг. Одоогийн эрх зүйн зохицуулалтад энэ төрлийн хүчирхийллээс дээрх субъектүүдийг хэрхэн хамгаалах эрх зүйн зохицуулалт дутмаг, энэ төрлийн зөрчил нь ямар үйлдлүүдээр илрэх нь ойлгомжтой бус, гэр бүлийн хүчирхийллийн төрөл эсэх нь ч тодорхой бус зохицуулалттай байна. Эрүүгийн болон зөрчлийн хуульд дээрх үл хайхрах, гачигдуулсан үйлдлийг санаатайгаар хүүхэд, ендер настан, хөгжлийн бэрхшээлтэй хүний эсрэг үйлдсэн бол зөрчил болон улмаар гэмт хэрэгт тооцох, цаашлаад одоо байгаа зохицуулалтын уялдаа холбоог сайжруулах шаардлагатай байна.

Ашигласан материал

1. Зүмбэрэллхам, Д. Криминологийн онол. 2022.
2. Нэгдсэн Үндэстний Байгууллага. Эмэгтэйчүүдийн эсрэг хүчирхийлэл. мэдээллийн хуудас. 2011.
3. Олон улсын эрх зүйн хөгжлийн байгууллага IDLO гэр бүлийн хүчирхийлэлтэй тэмцэхэд хохирогч төвтэй хандлагыг хэрэгжүүлэх. УБ. 2021. 2 дугаар хэвлэл.
4. Хүний эрхийн олон улсын билл. Монгол Улсын нэгдэн орсон хүний эрхийн олон улсын гэрээний эмхэтгэл 2018.

Гадаад эх сурвалж

5. Beccaria, C. "On crimes and punishment". New Brunswick, NJ Transaction Publishers 1764/2009.
6. Council of Europe Convention on the Protection of Children against Sexual Exploitation and Sexual Abuse.
7. Finkelhor, D., Dzuiba-Leatherman, J. Victimization of children. Am Psychologist. 1994.

Интернет эх сурвалж

8. <https://mglbar.mn/news/330>.